

ULUSLARARASI SİLAHLI ÇATIŞMALARDA GAZETECİLERİN VE MEDYA ARAÇLARININ KORUNMASI*

Dr. Süleyman DOST**

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-0317-6389>

Makalenin Geldiği Tarih: 14.02.2018 **Kabul Tarihi:** 20.03.2018

* Bu makale hakem incelemesinden geçmiştir ve TÜBİTAK-ULAKBİM Veri Tabanında indekslenmektedir.

** Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi.

ÖZ

Günümüzde, teknoloji ve iletişimde yaşanan gelişmeler sayesinde uluslararası silahlı çatışmalar, çatışma bölgesinden neredeyse canlı yayınla kamuoyuna ulaştırılmaktadır. Bu durum o bölgede çalışan gazeteciler sayesinde gerçekleştirilmektedir. Ancak gazeteciler bu zor görevi yerine getirirken saldırıların hedefi olabilmektedir. Bu nedenle silahlı çatışma bölgesinde çalışan gazetecilerin ve medya araçlarının korunması önem taşımaktadır. Silahlı çatışma bölgelerinde iki tür gazeteci görev yapmaktadır: Savaş muhabiri ve tehlikeli profesyonel görevlerde bulunan gazeteciler. Savaş muhabirleri, 1949 Cenevre Sözleşmeleri'nde sadece yaralanma, hastalanma, kazazede olma ve esir düşme hali açısından düzenlenmiş, yakalandığında bu kişilere savaş esiri statüsü verileceği öngörülmüştür. Cenevre Sözleşmeleri'nde gazetecilerle ilgili, yerine getirdiği görev açısından bir düzenleme yapılmamıştır. 1977 tarihli Ek I. Protokol, silahlı çatışma bölgelerinde tehlikeli profesyonel görevlerde bulunan gazeteciler çatışmalara doğrudan katılmadıkça sivil olarak kabul edilmiştir. Ancak günümüzde değişen çatışma şartları yüzünden bu düzenlemelerin yetersiz kaldığı ileri sürülmektedir. Buna bağlı olarak ya mevcut düzenlemelerin farklı yorumları veya yeni gazeteci tanımları ile uluslararası silahlı çatışmalarda gazetecilerin korunması konusu tartışılmaktadır. Yürürlükteki insancıl hukuk kuralları, medya araçlarını kural olarak sivil mal olarak kabul etmektedir. Gelişen iletişim teknolojisi ile birlikte sayısı artan ve çeşitlenen medya araçlarının korunması konusu da güncelliğini korumaktadır. İşbu çalışmada insancıl hukuk açısından gazetecilerin ve medya araçlarının korunması ile ilgili mevcut düzenlemeler ve içerikleri ile yeni tanımlama, görüş ve önerileri ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası, insancıl, hukuk, silahlı, çatışma, gazeteciler, medya, araçlar.

THE PROTECTION OF JOURNALISTS AND MEDIA OBJECTS IN INTERNATIONAL ARMED CONFLICT

ABSTRACT

Nowadays, along with the developments in technology and communication, international armed conflicts are transmitted to the public through live broadcasts from the conflict zone. This is achieved through journalists working in that region. However, journalists can be the target of attacks when they are carrying out this difficult task. For this reason, the protection of journalists and media tools in the armed conflict area is important. Two types of journalists work in the armed conflict areas: war correspondents and journalists engaged in dangerous professional missions. War correspondents, in the 1949 Geneva Conventions, regulated only in terms of injury, illness, casualties and captivity. It is foreseen that these people will be given prisoner of war status when they are captured. No arrangement has been made in the Geneva Conventions with regard to the task that journalists are performing. In Additional Protocol I of 1977, journalists engaged in dangerous professional missions were considered civilian unless they were directly involved in the conflict. Today, however, it is argued that these regulations are inadequate due to the changing conditions of conflict. Accordingly, the protection of journalists in international armed conflict are discussed through either the different interpretations of existing regulations or the definitions of new journalists. The humanitarian law in force, as a rule, accepts media instruments as civil property. Increasingly diversified, along with evolving communication technology, the issue of protecting media tools has been updated. In the present work, the protection of journalists and media objects in terms of humanitarian law will be addressed regarding the existing regulations, contents and new definitions, opinions and recommendations.

Keywords: International, humanitarian, law, armed, conflict, journalists, media, objects.

1. Giriş

Silahlı çatışma bölgesinde görev yapan gazetecilerin, dış dünya ile çatışma bölgesi arasında köprü olmak gibi çok önemli bir rolleri bulunmaktadır^[1]. Onlar, ifade özgürlüğü gibi insan haklarını temsil etmekte, dünya çapında haksızlıklara tanıklık etmekte, hükümet ve orduların sahip oldukları gücün kötüye kullanımının takipçisi olmaktadır. Medyanın bu önemli gücü, çatışma şartlarının değişmesi, toplumun beklentisinin yükselmesi ve medya gücü korkusunun artmasıyla çatışma bölgesinde görev yapan gazetecileri daha fazla tehlikenin içine atmaktadır^[2]. Bu nedenle silahlı çatışma bölgesinde görev yapan gazeteciler, sivillerin normal olarak karşılaştıkları tehlikeden daha fazla tehlikeye maruz kalmaktadır^[3]. Bu tehlikelerin bazıları silahlı çatışmadan kaynaklanmasa da silahlı kuvvetlerin üyelerinin karşılaştığı tehlikelere benzemektedir^[4]. Ve hatta bazı durumlarda gazetecilerin çatışma bölgesine girişi yasaklanmaktadır^[5]. Bu nedenle silahlı çatışma bölgesinde mesleki görevlerinden etkilenen gazeteciler için özel kurallar gerekmektedir^[6].

Savaş ortamında görev yapan gazetecilerin korunması konusu ilk defa 1907 tarihli IV. La Haye Sözleşmesi'ne ekli Tüzük'ün 13. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre gazete muhabirleri (newspaper correspondents) ve muhabirler (reporters) gibi orduyu takip eden ve fakat onun üyesi olmayan kişilerin yakalanması

-
- [1] Rathnayake, R. M. T. S. K., "Protection of Journalists in Armed Conflicts: An International Law Perspective", *OUSL Journal*, Vol. 12, No. 2, (2017), s. 63-73.
- [2] Dürsterhöft, Isabel, "The Protection of Journalists in Armed Conflicts: How Can They Be Better", *Merkourios-International and European Law*, V. 29, Issue. 76, (2013) s. 21.
- [3] Uluslararası silahlı çatışmalarda öldürülen ve yaralanan gazeteciler hakkında güncel istatistikler için bakınız: <https://cpj.org/tr/> (Erişim Tarihi: 2.1.2018); 2009 yılında çatışma bölgelerinde (113'ü doğrudan hedef alınarak) toplam 137 gazeteci öldürülmüştür. Son on yılda dünyanın pek çok yerinde gazeteci veya medya kuruluşları, ordu veya militanlar tarafından doğrudan hedef alınarak mağdur edilmiştir. Bu gazeteciler, kendileri için fiziksel bir tehdit oluşturdukları için değil, ideolojilerinden veya geniş bir kitleye bilgi ulaştırma misyonundan dolayı saldırıya uğramışlardır. Bakınız: Moore, Douglas W. "Twenty-First Century Embedded Journalists: Lawful Targets?", *Army Law*, 1, (July 2009): s. 1-32, <http://www.au.af.mil/AU/AWC/awcgate/law/moore.pdf>, (Erişim Tarihi: 2.1.2018).
- [4] *Commentary on the Additional Protocols to the Geneva Conventions* (Commentary), (Editors: Yves Sandoz, Christophe Swinarski, Bruno Zimmermann), ICRC, Geneva, 1987, s. 918.
- [5] Saul, B., "The International Protection of Journalists in Armed Conflict and Other Violent Situations", *Australian Journal of Human Rights*, V.14 (2008), s. 99.
- [6] Gasser, Hans Peter, "The Protection of Journalists Engaged In Dangerous Professional Missions", *IRRC*, January-February-1983, No.232, s. 3. <https://www.icrc.org/eng/resources/documents/article/review/review-1983-p3.htm>, (Erişim Tarihi: 2.1.2018)

durumunda, eşlik ettiği ordunun askeri yetkililerince verilmiş bir belgeye sahip olmak şartıyla savaş esiri muamelesi görme hakkı bulunmaktadır^[7].

12 Ağustos 1949 tarihli *Harp Esirlerine Yapılacak Muamele ile ilgili Cenevre Sözleşmesi* (III. Sözleşme)^[8] de, 4(A)4. madde ile La Haye Sözleşmesi'ne benzer şekilde, savaş muhabirlerine yakalandığında savaş esiri muamelesi görme hakkı tanımıştır. Böylelikle, savaş muhabirleri, fiilen üyesi olmaksızın, eşlik ettikleri silahlı kuvvetlerce akredite edilmek ve askeri makamlarca verilmiş bir kimlik kartı ile statülerini kanıtlamak şartıyla savaş esiri muamelesi görecektir. Harp Halindeki Silahlı Kuvvetlerin Hasta ve Yaralılarının Vaziyetlerinin Islahı Hakkında Cenevre Sözleşmesi (I. Sözleşme) ve Silahlı Kuvvetlerin Denizdeki Hasta, Yaralı ve Kazazedelerinin Vaziyetlerinin Islahı Hakkında Cenevre Sözleşmesi (II. Sözleşme)'nin 13. maddeleri ise *yaralı, hasta ya da gemi kazazedesi olan savaş muhabirlerine* refakat ettikleri silahlı kuvvetlerin müsaadesini almış bulunmak şartıyla işbu Sözleşmelerin uygulanacağını belirtmektedir.

1977 tarihli *Uluslararası Silahlı Çatışmaların Mağdurlarının Korunmasına İlişkin Ek I. Protokol*^[9]'ün 79. maddesi ise *tehlikeli görevlerde bulunan gazetecileri*, 50. maddenin 1. fıkrası anlamında sivil kabul etmiştir^[10]. Böylece I. Protokol, gazetecileri silahlı çatışmanın zararlı etkilerinden korumak için uluslararası insancıl hukukun bir kuralı olarak düzenlemiştir. Sayılan bu hükümlerin dışında 1977'den önceki uluslararası insancıl hukuk belgelerinde silahlı kuvvetlere eşlik etmeye yetkili savaş muhabirleri veya görevlerine ilişkin özel bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak bu hükümde de gazetecinin bilgi edinme ve araştırma hakkı düzenlenmiş değildir^[11].

[7] 1907 La Haye Sözleşmesi ve Eki Düzenleme metninin Türkçe çevirisi için bakınız: http://askerihukuk.net/FileUpload/ds158941/File/kara_harbinin_kanunlari_ve_adetleri_hakkinda_sozlesme.pdf (Erişim tarihi: 2.1.2018)

[8] 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri'nin Türkçe metinleri için bakınız: 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri, (Yayına Hazırlayanlar: Melike Batur Yamaner, A. Emre Öktem, Bleda Kurtarıcan, Mehmet C. Uzun) GÜ ve ICRC, İstanbul.

[9] I. Protokol'ün 79. maddesinin 1. fıkrası şu şekildedir: "Silahlı çatışma bölgelerinde tehlikeli profesyonel görevlerde bulunan gazeteciler 50. maddenin 1. fıkrası anlamında sivil kabul edilecektir."

[10] Atıf yapılan 50. maddenin 1. fıkrası şu şekildedir: "Sivil, Üçüncü Sözleşmenin Madde 4 (A) (1), (2), (3) ve (6)'sında ve bu Protokolün Madde 43'ünde sözü edilen kişi kategorilerine girmeyen kişilerdir. Bir kişinin sivil olup olmadığı konusunda kuşkular olması durumunda, söz konusu kişi sivil sayılacaktır."

[11] Commentary, s. 918.

Günümüzde, teknoloji ve iletişimde yaşanan gelişmeler sayesinde uluslararası silahlı çatışmalar, çatışma bölgesinden neredeyse canlı yayınla kamuoyuna ulaştırılmaktadır. Bu sonuç o bölgede bu zor görevi yerine getiren gazeteciler sayesinde gerçekleştirilmektedir. Ancak gazetecilerin çatışan taraflarla bu şekilde yakınlaşması, onları saldırıların hedefi haline getirebilmektedir^[12]. Bu bağlamda önem taşıyan silahlı çatışma bölgelerinde görev yapan gazetecilerin korunması ile ilgili mevcut düzenlemelerin yetersiz kaldığı ileri sürülmektedir^[13]. Buna bağlı olarak ya mevcut düzenlemelerin farklı yorumları veya yeni tanımlamalar ile uluslararası silahlı çatışmalarda gazetecilerin korunması konusu tartışılmaktadır.

Uluslararası silahlı çatışma bölgelerinde kullanılan medya araçları konusunda, 1949 Cenevre Sözleşmelerinde ve 1977 Ek Protokollerinde özel bir hüküm bulunmamakla birlikte, genel anlamda bu araçların sivil mal (obje, nesne) olarak kabul edilmiştir. Ancak iletişim teknolojilerindeki yaşanan gelişmeler yüzünden her geçen gün, kullanılan medya araçlarının sayısı ve türü değişmektedir. Bu nedenle silahlı çatışma bölgesinde kullanılan medya araçlarının korunması ile ilgili olarak yürürlükteki hükümlerin günümüz çatışma şartlarına uygun şekilde yorumlanması gerektiği ileri sürülmektedir.

Bu çalışmada uluslararası silahlı çatışmalarda gazetecilerin ve medya araçlarının korunması ile ilgili mevcut düzenlemeler ve içeriği ile yeni tanımlama, görüş ve önerileri ele alınacaktır. Konu sınırlaması gereği gazetecilerin uluslararası olmayan silahlı çatışmalarda korunması sorunu ele alınmamıştır. Bu çalışmada savaş kavramı uluslararası silahlı çatışma kavramı ile aynı anlamda kullanılmıştır. Medya araçları yerine, bazı hallerde tesis, mal, obje, nesne kavramlarına da yer verilmiştir.

2. İlgili Hükümler ve Kavramlar

Uluslararası insancıl hukuk belgelerine bakıldığında iki tür gazeteci kavramından söz edilmektedir^[14]: Savaş muhabiri (war correspondent) ve gazer-

[12] Levin, Elizabeth, "Journalists as a Protected Category: A New Status for the Media in International Humanitarian Law", *UCLA Journal of International Law and Foreign Affairs*. Vol. 17, No. 1 & 2 (Spring 2013): s. 215-250.

[13] Silahlı çatışma ortamında görev yapan gazeteciler ile ilgili üç temel sorundan söz edilmektedir. İlki, mevcut insancıl hukuk düzenlemelerinde *uluslararası olmayan silahlı çatışmalarda* görev yapan gazetecilerin korunması ile ilgili hükmün bulunmamasıdır. İkincisi, *doğrudan katılmanın* tanımının yapılmamış olmasıdır. Üçüncüsü ise savaş muhabiri ile bağımsız gazeteciler arasındaki statü farkıdır. Bakınız: Rathnayake, s. 63-73.

[14] 1907 IV. No'lu La Haye Sözleşmesi, Ek Düzenleme'nin 13. maddesinde "Gazete muhabiri ve muhabir, ... gibi bir orduyu takip eden ve düşman yetkisi altına düşenler, bu düşman

teci (journalist). *Savaş muhabiri* kavramı 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri'nde düzenlenmiştir. Buna göre Harp Halindeki Silahlı Kuvvetlerin Hasta ve Yaralılarının Vaziyetlerinin Islahı Hakkında Cenevre Sözleşmesi (I. Sözleşme) ile Silahlı Kuvvetlerin Denizdeki Hasta, Yaralı ve Kazazedelerinin Vaziyetlerinin Islahı Hakkında Cenevre Sözleşmesi (II. Sözleşme)'nin 13/4. maddelerinde “Refakat ettikleri silâhlı kuvvetlerin müsaadesini almış bulunmak şartıyla, ... harp muhabirleri, ... gibi, silâhlı kuvvetlere doğrudan doğruya dahil olmamakla beraber bu kuvvetlere refakat eden şahıslar” hakkında işbu Sözleşme hükümlerinin uygulanacağı düzenlenmiştir.

12 Ağustos 1949 tarihli Harp Esirlerine Yapılacak Muamele ile ilgili Cenevre Sözleşmesi (III. Sözleşme)'nin 4(A)4. maddesi eşlik ettikleri silahlı kuvvetlerin iznini almış ve kendilerine buna ilişkin kimlik kartı verilmiş olan savaş muhabirlerinin, düşman eline geçmesi halinde savaş esiri muamelesine tabi olacağı düzenlenmiştir. Madde metni şu şekildedir: “İşbu Sözleşme medlulüne göre, aşağıdaki zümrelerden birine dahil olup düşman hükmüne düşen şahıslar harp esiridirler:...Refakat ettikleri silahlı kuvvetlerin müsaadesini almış bulunmak ve bu maksatla bu kuvvetler kendilerine merbut numunesine uygun bir hüviyet kartı vermekle mükellef olmak şartıyla, ..., harp muhabirleri, ... gibi, silahlı kuvvetlere doğrudan doğruya dahil olmamakla beraber bu kuvvetleri takip eden şahıslar”.

Görüldüğü üzere her üç Sözleşme’de eşlik ettikleri silahlı kuvvetler tarafından akredite edilmiş *savaş muhabirleri*, yaralanma, hastalanma ve deniz kazazedesi olma açısından ele alınmış ve bu kişilerin düşman eline geçmesi halinde savaş esiri statüsüne tabi olacağı düzenlenmiştir.

1977 tarihli Uluslararası Silahlı Çatışmaların Mağdurlarının Korunmasına İlişkin Protokol (I. Protokol) ise Cenevre Sözleşmelerinden farklı olarak “gazetecilerin korunması için tedbirler” başlıklı 79. maddesinde “Silahlı çatışma bölgelerinde tehlikeli profesyonel görev” yapan gazetecilerin, 50. maddenin 1. fıkrası anlamında sivil kabul edileceği düzenlenmiştir. Üstelik sivil statülerine zarar verecek bir eyleme girişmedikleri sürece Sözleşmeler ve bu Protokol altında bu kapsamda korunacakları belirtilmiştir. Ayrıca akreditasyon şartı aramamakla birlikte statü belgeleme yoluna gidilebileceği hüküm altına alınmıştır. 79/3. madde metni şu şekildedir: “Bu Protokole Ek II’de yer alan modele benzer bir

onları gözaltında tutmayı faydalı görürse, refakat ettikleri ordunun askerî yetkilisinin bir belgesi ile harp esirleri muamelesine hak kazanırlar” demektedir. Burada sayılan *gazete muhabiri* (newspaper correspondents) ve *muhabir* (reporters) kavramlarını da zikretmek gerekir. Ancak bu kavramlar akreditasyon açısından savaş muhabiri kavramı ile aynı içerikte sayılabilir.

kimlik kartı edinebilirler. Bu kart vatandaşı olduğu veya ikamet ettiği veya kendisini çalıştıran basın organının (araç, kuruluş) bulunduğu ülkenin hükümeti tarafından düzenlenecek ve gazeteci olarak statüsünü belgeleyecektir.” Böylece I. Protokol, Cenevre Sözleşmelerinden farklı olarak *silahlı çatışma bölgelerinde tehlikeli profesyonel görev yapan gazeteciler* kategorisi oluşturmuş ve bunların kural olarak sivil kabul edileceğini düzenlemiştir.

Ancak hem iletişim teknolojisinde hem de savaş ve çatışma şartlarında meydana gelen değişme ve gelişmeler bağlamında gazetecilikle ilgili yeni sistem ve kavramlar kullanılmaya başlanmıştır. İşbu çalışmayı ilgilendirdiği için burada akreditasyon ve havuz sistemi, *bağımsız gazetecilik* (independent journalism) ve *iliştirilmiş gazetecilik* (embedded journalism) gibi yeni kavramlara değinmek gerekir.

Akreditasyon, denklik anlamına gelmekte olup bir alanda uzmanlaşmış gazetecilerin uzmanlık alanlarıyla ilgili kurumlara girişini sağlayan bir sistemdir. Bu sisteme göre gazeteciler “akredite” olduklarına dair bir basın kartı alarak çalışma imkânı elde ederler^[15]. 1949 tarihli III. Cenevre Sözleşmesi’nin 4(A)4. maddesi “Refakat ettikleri silahlı kuvvetlerin müsaadesini almış bulunmak ve bu maksatla bu kuvvetler kendilerine merbut numunesine uygun bir hüviyet kartı vermekle mükellef olmak şartıyla” ifadeleriyle bu sistemi benimsemiş bulunmaktadır. Ancak 1977 tarihli I. Protokol, 79/3. maddesi ise akreditasyonu gazetecinin iradesine bırakmıştır.

Havuz sistemi, ise geleneksel bir usul olup, havuzuna dâhil olduğu ordu, gazetecinin güvenliğini ve çatışma bölgelerine ulaşımını sağlar. Bu sistem de ilk defa Vietnam Savaşı sonrasında ABD ordusu tarafından kullanılmıştır. İngiltere’nin Falkland Savaşı’nda gazetecileri bu sistemle çatışma bölgesine taşıması bu usulün uygulamasına örnek verilen en bilinen uygulamadır. Günümüzde diğer ordular tarafından da kullanılmaktadır^[16]. Pratikte ve sahada uygulanan havuz sistemine ilişkin bir hüküm uluslararası insancıl hukuk düzenlemelerinde mevcut değildir.

Bağımsız gazetecilik kavramı ise çatışan taraflardan hiçbirisine iliştirilmemiş, tarafsız ve objektif gazeteciler için kullanılmaktadır. Aslında bu kavram, 1977 tarihli I. Protokol’ün 79/1. maddesinde ifadesini bulan silahlı çatışma bölgelerinde tehlikeli profesyonel görev yapan gazeteci kavramı kapsamına girmektedir. Ancak 79. madde savaş muhabirlerini de içine alacak şekilde geniştir. Dolayısıyla

[15] Yalçınkaya, Haldun, “Savaşlarda Asker-Medya İlişkilerinin Geldiği Son Aşama: İliştirilmiş Gazetecilik”, Uluslararası İlişkiler, Cilt:5, Sayı:19 (Güz 2008), s. 29-56.; Ayrıca bakınız: Moore, s. 1-32.

[16] Yalçınkaya, s. 29-56.

bağımsız gazeteciler madde kapsamındaki özel bir kategoriye oluşturmaktadır. (I. Protokol, m. 79/1)

İliştirilmiş gazetecilik ise, “embedded journalism” olarak geçen Türkçe çevirisi tartışmalı olan bir kelimedir. Yatılı gazetecilik, besleme muhabir, işbirlikçi muhabir gibi eleştiri içerikli tercüme bulunmasına rağmen, doktrinde tarafsız ve kabul gören bir deyiş olarak görüldüğünden *iliştirilmiş gazetecilik* ifadesi kullanılmaktadır. Buna göre “Askeri birliklerle beraber yaşayan, seyahat eden, yemek yiyen, uyuyan ve tüm profesyonel ve kişisel aktivitelerinde beraber olan medya çalışanlarına *iliştirilmiş gazeteci* denir”^[17]. *İliştirilmiş gazeteci* birliklere yerleştirilerek, çatışmaları ve ordunun hareketlerini ordunun imkânlarıyla ve ordunun gözüyle doğrudan izleyen gazeteci anlamına gelmektedir. Bu kapsamdaki gazeteciler, ordunun filtersinden geçen bilgi ve görüntüyü aktaran kişilerdir^[18]. *İliştirilmiş gazetecilik* kavramı ile ifade edilen gazeteciliğin, mevcut düzenlemelerdeki savaş muhabirliğinin özel bir kategorisini oluşturduğu söylenebilir. Ancak bu konu tartışmalıdır.

Uluslararası silahlı çatışma, I. Protokol’ün 1/3. maddesinin atfı gereği, Cenevre Sözleşmeleri’nin ortak 2. maddesine göre “iki veya daha fazla Yüksek Âkid Taraflar arasında, harp hali bunlardan biri tarafından kabul edilmese dahi, ilân edilmiş harp veya sair herhangi bir silahlı ihtilaf zuhuru” olarak tanımlanmaktadır^[19].

Medyanın toplum üzerindeki etkisinin giderek artması karşısında gazeteciler ile ordu arasındaki ilişkinin niteliği de şartlara göre değişiklik gösterebilmektedir. Eğer gazetecilerin verdiği bilgi, ordunun stratejisine uygun ise, ordu gazetecileri koruma ve hatta destekleme yolunu seçmektedir. Bu nedenle çatışma halindeki çoğu devlet, gazetecileri askeri operasyonlar için değerli bir araç olarak görmekte ve ona *iliştirmektedir*^[20].

[17] Yalçınkaya, s. 29-56, özellikle s. 45. ABD yönetimi bu gazetecilere, ölüm veya yaralanma halinde tazminat sorumluluğundan kurtulmak için çatışma bölgesine gitmeden önce Feragat, Teminat Verme, Muaf Tutma ve Dava Açmama Anlaşması imzalatmıştır. Ayrıca bu gazeteciler harekâtan önce üç aya varan bir eğitime tabi tutulmuştur. Bakınız: Yalçınkaya, s. 47-48.

[18] Abbasbeyli, Ağalar / Ramazanov, Gaşgay, “Uluslararası İnsancıl Hukuk ve Savaş Ortamında Gazetecilik Faaliyetininin Hukuki Yönleri”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, XLI, 2016/2, s. 29-51.

[19] Uluslararası silahlı çatışmalar hakkında geniş bilgi için bakınız: Tütüncü, Ayşe Nur, *İnsancıl Hukuka Giriş*, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2006.; Çeçen, Anıl, “İnsan Hakları ve İnsancıl Hukuk”, *Yaşar Üniversitesi Dergisi* (Aydın Zevkliler Armağanı), Cilt:8, 2013, (s. 809-830).

[20] Moore, s. 1-32.

3. Uluslararası Hukukta Gazetecilerin Korunması

Uluslararası hukukta kişilerin hak ve özgürlüklerinin korunması konusunda evrensel ve bölgesel düzeyde sözleşmeler bulunmaktadır. 1966 tarihli Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi (BMMSHS) evrensel düzenlemelerin en önemlilerindedir. Bu Sözleşme’de ve insan hakları ile ilgili diğer sözleşmelerde düzenlenen bütün haklar, *barış zamanında* gazeteciler hakkında uygulanmaktadır. Bu bakımdan gazeteciler diğer kişiler gibi yaşam hakkı, adil yargılanma ve diğer bütün hak ve özgürlüklerden yararlanmaktadır.

Daha da ötesi BMMSHS’nin 19. maddesinde düzenlenen ifade özgürlüğü diğer bütün haklardan daha fazla gazetecileri yakından ilgilendirmektedir. Çünkü 19/2. maddeye göre, herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir ve bu hak bir kimsenin ülke hudutlarıyla sınırlanmaksızın sözlü, yazılı veya basılı veya sanatsal ürün şeklinde veya kendi tercih ettiği başka bir iletişim vasıtasıyla her türlü bilgi ve düşüncüyü arama, edinme ve ulaştırma özgürlüğünü de içermektedir. Bu nedenle silahlı çatışma bölgesinde görev yapan gazetecilerin hem kendileri hem de bu haberleri alan toplum, ifade özgürlüğü kapsamında bulunmaktadır^[21].

Barış zamanında diğer tüm kişiler gibi gazeteciler de uluslararası insan hakları hukukunun koruma şemsiyesi altında iken, *savaş zamanında* bazı istisnalar söz konusu olabilecektir. BMMSHS’nin 4. maddesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 15. maddesi *olağanüstü hallerde yükümlülüklerin askıya alınmasını* düzenlemektedir. (derogation) Uluslararası silahlı çatışmalar ise en önemli derogasyon sebebi kabul edilebilir. İnsan hakları hukukunun bu istisna hükümleri, gazetecilere hukuki koruma sağlayan ifade özgürlüğü ve diğer insan hakları ile de ilgilidir. Dolayısıyla gazetecilerin ifade özgürlüğü, savaş zamanında, istisnaya zemin oluşturmak ve ilan edilmek şartıyla devlet tarafından sınırlanabilmektedir.

Ancak derogasyon, söz konusu hakkın kısıtlanması meşru olduğunda mümkündür. Savaş için propaganda ve ulusal, ırksal ya da dini nefretin savunuculuğu, ayırimcılığa, düşmanlığa ya da şiddete teşvik seviyesine ulaştığında, ifade özgürlüğünün kısıtlanması için geçerli gerekçeler oluşmuş demektir. Bununla birlikte, *kışkırtma* seviyesine ulaşmayan herhangi bir ifade açıklaması, savaş sırasında bile BMMSHS’ye göre korunacaktır. Bu nedenle derogasyon ilan eden devlet, (mesela) radyo kanallarının askeri amaçlı kullanımı halinde radyo frekansına erişimi kısıtlayabilirse de, bir ifadenin (haber, mesaj) kışkırtıcı olmayan içeriği için bir kişiyi tutuklayamaz veya mahkûm edemez. Bu ifadeyi

[21] Bu kapsamda özellikle *tutuklanan gazeteciler* konusu, ifade özgürlüğü problemini ortaya koymaktadır. Bakınız: Rathnayake, s. 63-73.

iletme imkânı kısıtlanabilir, ancak gazetecilerin ifadelerinin içeriği nedeniyle kovuşturulmaları yasaktır^[22].

Aslında silahlı çatışma bölgesinde görev yapan gazetecilerin korunmasına ilişkin kurallar (ki çatışmanın tüm yönlerini yönetir), uluslararası insancıl hukukun bünyesinde. İnsancıl hukuk, vatandaşlarıyla devlet ilişkilerini yöneten kapsamlı bir rejim olan uluslararası insan hakları hukukunun aksine, savaş zamanında hâkim olan hukuki rejimdir. İnsancıl hukuk, devletlerin savaş zamanlarında düşman devletlerin vatandaşlarına çatışma halinde ve yakalandıklarında muamele edilmesi de dâhil olmak üzere, birbirleriyle olan etkileşimlerini yönetmektedir^[23].

İki rejim, çatışma sırasında eşzamanlı olarak uygulandığı için hem insancıl hem de insan hakları hukuku gazetecilerin korunmasında önemli rol oynamaktadır. Ancak çatışma zamanında gazetecilerin korunmasına ilişkin insan hakları kuralları bazı sınırlamalara tabi olabilirken, insancıl hukuk doğrudan gazetecilerin fiziksel korunmasını ele almaktadır. İnsancıl hukuk, ifade özgürlüğü ile ilgili herhangi bir hüküm içermemekle birlikte, bir gazetecinin saldırı sırasında ordu tarafından hedef alınıp alınmayacağını belirten statü belirleme kaynağı olabilmektedir^[24].

Sonuç olarak savaş zamanında, farklı koruma sağlayan ve birbirine zıt olmayan iki rejim uygulanmaktadır. İnsancıl hukuk *özel hükümler* olarak, uluslararası olan veya olmayan çatışma sırasında uygulanan kurallardır^[25]. Aslında insan hakları hukuku kapsamında sağlanan tüm insan hakları, özellikle devlet tarafından istisna tutulmadığı (derogation) sürece çatışma zamanlarında da yürürlükte kalmaktadır. Bununla birlikte, barış zamanında korunan yaşam hakkı gibi bazı insan hakları, çatışmanın doğası gereği, insancıl hukuk kapsamında zorunlu olarak değişmektedir^[26].

[22] Levin, s. 224-225.

[23] Dinstein, Yoram, *The Conduct of Hostilities under the Law of International Armed Conflict*, Cambridge University Press, (Second Edition 2010), s. 19.

[24] Droegge, Cordula, "The Interplay Between International Humanitarian Law and International Human Rights Law in Situations of Armed Conflict", *Isr. L. Rev.*, V.40, No.2 (2007), s. 314.

[25] Dinstein, s. 23 vd.; Uluslararası hukuk ile insancıl hukuk arasındaki *özel hüküm* ilişkisi hakkında ayrıntılı bilgi için ayrıca bakınız: Droegge, s. 338-340.

[26] Droegge, s. 310-312.

4. Uluslararası İnsancıl Hukukta Gazetecilerin Korunması

Uluslararası silahlı çatışma bölgesinde görev yapan gazetecilerin korunması esas itibarıyla insancıl hukukun konusunu oluşturmaktadır^[27]. Çünkü insancıl hukukun önemli bir kısmını oluşturan *jus in bello* çatışma sırasında yaralı, hasta, kazazede asker ve sivil kişilere karşı davranış kurallarından oluşmaktadır. Ancak insancıl hukuk, savaştan ve sivilleri farklı şekilde korumaktadır^[28].

İnsan hakları hukuku, gazetecilerin diğer hakları ile birlikte ifade özgürlüğünü yönetirken, fiziksel güvenliği, doğrudan insancıl hukuk ile ilgilidir. Bu kapsamda insancıl hukuk, çatışan taraflardan birinin çatışma sırasında bireyleri hedef alıp öldürme gibi fiilleri ile ilgilenmektedir. Kimin hedef olabileceği konusu, insancıl hukukun temeli olan *ayırt etme ilkesi* ile belirlenmektedir^[29]. Bu ilke, çatışan güçlerin, *savaşanlar* ile *sivilleri* birbirinden ayırmak için her zaman önlem almasını gerektirmektedir. Bu durum, Cenevre Sözleşmeleri'nin Ek I. Protokol'ünün 41. maddesinde şöyle ifade edilmektedir: "Sivil nüfusa ve sivil cisimlere saygı ve koruma sağlamak için, çatışmanın tarafları her zaman sivil nüfusa ve savaşçıları ve sivil cisimler ile askeri hedefler arasında ayırım yapmalı ve dolayısıyla operasyonlarını yalnızca askeri hedeflere karşı yöneltmelidir."

Bu kapsamda sivil halk ve bireysel olarak siviller, saldırının hedefi olmayacaktır. Esas amacı sivil halk arasında terör yaymak olan şiddet hareketleri ya da tehditleri yasaktır. Siviller, çatışmada *doğrudan yer almadıkları sürece* bu bölüm ile sağlanan korumadan yararlanacaklardır. (I. Protokol, m. 51/2, 3) Diğer bir ifade ile sivillerin çatışmalara doğrudan katılma ayrıcalığı da yoktur ve bu nedenle yakalanırsa savaş esiri statüsünden mahrum kalırlar. Oysa meşru askeri hedef olabilen savaşan kişilerin, çatışmalara katılabilmeleri ve yakalandıklarında, savaş esiri olarak tutulma ve çatışmanın sona ermesiyle serbest bırakılma hakları bulunmaktadır. (III. Sözleşme, m. 4(B)1 ve 109).

Teorik olarak bu ayırımın uygulanması kolay gibi gözükse de günümüzdeki çatışmalarda savaşçı-sivil ayırımını yapmak çoğunlukla zordur. Yukarıda belirtildiği gibi özellikle eşlik ettiği silahlı kuvvetler tarafından akredite edilmiş savaş muhabirlerinin (ve yeni haliyle iliştilenmiş gazetecilerin) askerlerden ayırt

[27] İnsancıl hukuk çatışma bölgesinde görev yapan gazetecilerin korunması için formel olarak yeterli gibi gözükse de dünya çapında çok sayıda gazetecinin ölmesine engel olamamıştır. Bakınız: Saul, s. 118.

[28] Düsterhöft, s. 04-22.

[29] Dinstein, s. 8.; Rathnayake, s. 63-73.

edilmesi oldukça güçtür^[30]. Bu gibi durumlarda insancıl hukukta *doğrudan katılım* (direct participation) kavramı kullanılmaktadır ve çatışmalara doğrudan katılmayan sivillerin korunması sağlanmaktadır. Aşağıda ele alınacağı üzere bu ilkenin gazeteciler açısından sonuçları önemlidir.

4.1. Mevcut Gazeteci Statüleri

Çatışma içindeki gazetecilerin korunması bağlamında meşru hedef olup olmayacağı gazetecinin statüsünün tespiti belirleyici bir husustur. Mevcut hukuki koruma altında, gazeteciler silahlı kuvvetlerle olan ilişkilerine bağlı olarak iki farklı statüden birine sahiptir: *Bağımsız gazeteciler ve savaş muhabirleri*. Şimdi burada bir gazetecinin hangi statü aldığını, her statü ile ilgili ayrıcalıkları ve bir gazetecinin bir çatışmaya doğrudan katılım yoluyla çatışmayan statüsünü nasıl kaybedeceği ele alınacaktır.

Bağımsız gazeteciler, çatışmaksızın silahlı kuvvetlere eşlik eden özel bir koruma ihtiyacı olan sivil bir kategori olarak değerlendirilmiştir.^[31] 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerinde açıkça belirtilmemesine rağmen, Ek I. Protokol'ün 79. maddesinde bağımsız gazetecilerin, sivil olarak kabul edildiği açıkça ifade edilmiştir:

“1. *Silahlı çatışma bölgelerinde tehlikeli profesyonel görevlerde bulunan gazeteciler*, 50. maddenin 1. fıkrası anlamında sivil kabul edilecektir.

2. Sivil statülerine zarar verecek bir eyleme girişmedikleri sürece ve III. Cenevre Sözleşmenin 4(A)4. maddesince öngörülen *silahlı kuvvetlerce akredite edilmiş savaş muhabirlerinin* haklarına hanel gelmeksizin Sözleşmeler ve bu Protokol altında bu kapsamda korunacaklardır.

3. Bu Protokolün Ek II'de yer alan modele benzer bir *kimlik kartı* edinebilirler. Bu kart vatandaşı olduğu veya ikamet ettiği veya kendisini çalıştıran basın organının bulunduğu ülkenin hükümeti tarafından düzenlenecek ve gazeteci olarak statüsünü belgeleyecektir.”

Bağımsız gazetecilerin tüm sivillerde olduğu gibi, statülerini belirlemek için herhangi belirleyici bir işarete ihtiyaçları yoktur. Dolayısıyla, 79. maddenin

[30] Gazetecilerin askerlerle olan bu yakınlaşması gazeteciler için tehlike oluşturmaktadır. Askerlerle yaşayan, çalışan, yemek yiyen ve hatta zorunlu eğitim alan bu gazeteciler ile asker arasındaki ayrımı bulanıklaştırmaktadır. Bu şekilde, işleri propaganda seviyesine gelen gazeteciler asker olmasalar bile meşru hedef haline gelebilmektedirler. Askeri stratejinin bir unsuru haline dönüşmesi, çatışma içindeki gazeteciliği karmaşık ve tehlikeli hale getirmektedir. Bakınız: Levin, s. 215-250.

[31] Dusterhöft, s. 15.

ifadesi bağımsız gazetecilerin kimlik belgesi taşımasını öngörse de, sivil statüsü verilmesinde bu kart zorunlu bir unsur değildir. I. Protokol'e taraf olmayan devlet tarafından alıkonulduğunda, taraf devlet gibi, kart sahibi gazeteciye sivil olarak davranma hakkını sağlamaktadır^[32].

Silahlı çatışma bölgesinde profesyonel görev yapan gazeteciler, I. Protokol'ün 79. maddesinin atfı uyarınca 50. maddesi (sivillerin ve sivil nüfusun tanımı), paragraf 1'e göre sivil sayılır. Diğer bir deyişle, sivil olan profesyonel bir gazeteci, silahlı kuvvetlere eşlik etse bile ya da lojistik desteğinden faydalansa bile, görevi gereği silahlı çatışma alanına girmekle sivil statüsünü kaybetmez. Aslında bir çatışma bölgesinde profesyonel bir görevde çalışan bir gazeteci, sıradan bir sivil olarak değil 50. madde tanımına uygun bir sivilidir. Bu nedenle, bu hüküm yalnızca beyan niteliğindedir ve yeni bir statü oluşturmaz. III. Sözleşme'nin 4(A)4. maddesinde düzenlenen (akredite bir muhabir olmaksızın) bir gazetecinin silahlı çatışma alanındaki görevlerini yerine getiren kişilere ilişkin yürürlükteki kuralları açıklığa kavuşturup yeniden doğrulamaktadır^[33].

I. Protokol'ün 79. maddesinde "gazeteci" tanımı yapılmamıştır^[34]. Kelimenin olağan anlamı dikkate alındığında etimolojik açıdan gazeteci günlük gazeteler için yazı yazan muhabirleri (correspondents and reporters) çağrışırsa da, bu kelimenin mevcut kullanımı, medyada çalışan çok daha geniş bir çevreyi kapsamaktadır. *Silahlı Çatışmalarda Tehlikeli Misyonlarda Çalışan Gazetecilerin Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme Taslağı*'nin 2. maddesinin (a) bendinde yer alan tanım, 79. maddenin yorumuna rehberlik edebilir. Bu tanıma göre: "Gazeteci" sözcüğü, geniş anlamda anlaşılmakta olup her türlü muhabir, raportör ve fotoğrafçılar ile onların teknik film, radyo ve televizyon asistanları olup, bu faaliyetlerin herhangi birini esas mesleği olarak sürdüren kişileri ifade etmektedir. Ancak, silahlı kuvvetlerin bir üyesi olarak, silahlı kuvvetler içinde bilgi aktarımı ile bağlantılı bir işleve sahip olan kişiler, 79. madde anlamında

[32] Balguy-Gallois, Alexandre, "The Protection of Journalists and News Media Personnel in Armed Conflict", *IRRC*, V. 86, No. 853, (Mar. 2004), s. 37-67, s. 37, 38-39.

[33] Commentary, s. 920. Bu paragraf dolaylı olarak III.Sözleşme'nin 4(A)4. maddesi tarafından korunan savaş muhabirleri statüsüne açıklık getirmektedir ki bunlar sivillerdir. Aslında, 79. maddede I. Protokol'ün 50. maddesinin 1. paragrafına atıf yapılmaktadır. 50. madde ise sivillerin tanımında Üçüncü Sözleşme'nin 4(A)4. maddesinde belirtilen kişilerin kategorilerini içermektedir. Bakınız: Commentary, s. 921.

[34] Bu tanım yokluğu çatışma bölgesindeki gazeteciler ile diğer siviller (media active civilian) arasındaki ayrımı zorlaştırmaktadır. Düsterhöft, s. 04-22.; Çünkü gazeteci haber ve bilgi aktarımı için görev yaparken, diğerlerinin görev sorumluluğu yoktur. Bakınız: Rathnayake, s. 63-73.

bir gazeteci değildir. Bu kişiler silahlı kuvvetlerin tüm diğer üyelerinin kaderini paylaşır^[35].

“Silahlı çatışma bölgelerinde tehlikeli profesyonel görev” ile çatışmalardan etkilenen alanda uygulanan herhangi bir mesleki aktivite kastedilmektedir. Bu faaliyet, doğası gereği tehlikeli olup, silahlı çatışma bölgelerine hukuki ya da pratik açıdan kesin bir coğrafi sınırlama getirilmesi gerekli değildir. “Profesyonel bir misyon” kavramı, normalde gazetecinin mesleğinin geniş anlamda bir parçası olan tüm faaliyetleri kapsar: çatışma yerinde bulunmak, röportaj yapmak, not almak, fotoğraf çekmek veya film çekmek, ses kaydı yapmak ve bunları gazete veya medya kuruluşuna aktarmak. Askeri veya sivil yetkililer, bu tür faaliyetleri yapan gazetecileri, koymuş oldukları kurallara uyduklarından emin olmak için kontrole tabi tutabilir^[36]. Özetle, tehlikeli bir görevde çalışan bir gazeteci, kural olarak sivildir ve çatışmalara doğrudan katılmadıkça uluslararası insancıl hukukun ilgili hükümlerinin sivillere tanıdığı korumadan yararlanır.

Buna karşılık I. ve II. Cenevre Sözleşmeleri 13. maddeleri ile savaş muhabirleri adı altında bazı özel gruplara özel koruma getirmiştir. Savaş muhabirleri, kendi hükümetleri tarafından çatışmayı kapsayacak şekilde akredite edilmektedir. Bu kişiler savaş muhabiri statüsünü ispat için, kendi hükümeti (savaşan) tarafından verilen kimliklerini göstermek zorundadır^[37].

Savaş muhabirleri silahlı kuvvetlerle birlikte olan kişiler statüsünde kapalı bir sınıftır. Bu kategorideki kişiler çatışanlarla birlikte seyahat eder, silahsızdır, siviller gibi giyinir, doğrudan çatışmazlar. Bununla birlikte, hükümet akreditasyonunun doğası gereği silahlı kuvvetlerle seyahat etmelerine izin verildiği için, çatışma bölgesinde mağduriyetlere daha fazla maruz kalabilirler^[38]. Bu kişiler sivil statünün korunmasından yararlanırlar. Bu nedenle doğrudan hedef alınmazlar, ancak askeri zorunluluk ve orantılılık hesaplanırken dikkate alınmalıdır^[39]. Bu

[35] Commentary, s. 921.

[36] Commentary, s. 921.

[37] İliştirilmiş gazeteciler çoğu zaman, savaş muhabiri değildir. Savaş muhabiri statüsü hükümetten gelen akreditasyona bağlı olduğundan, ilişitirilmiş gazetecilerin çoğu, katılma yetkisini aldıklarında bu statüye hak kazanırlar. Fakat bir gazeteci, savaş muhabiri statüsüne sahip olmadan, askerlerle birlikte geçici olarak çatışma ortamında bulunabilir. Bakınız: Levin, s. 227.

[38] Moore, s. 18

[39] Bosch, Shannon, “Journalists: shielded from the dangers of war in their pursuit of the truth?”, *South African Yearbook of International Law*, No. 34, (2009), s. 70-100, özellikle s. 70 ve 87.

kişiler, kendilerini savaş muhabirleri olarak tanımlayan ve bu nedenle bu statüye sahip olan ve hükümet tarafından verilen bir kart taşımalarıdır^[40].

Bu iki grup gazeteci arasındaki pratik fark, savaş muhabirlerine sağlanan koruma, çatışma sırasında tutuklanma veya alıkonulmaya karşı diğer gazetecilere göre daha geniştir. Gazetecilerin, güvenlik gerekçesiyle gözaltı veya tutuklamalara maruz kalma riski yüksektir. Bu noktada savaş muhabirleri ile bağımsız gazeteci arasındaki ayırım önem taşımaktadır. Her ikisi de sivil olarak kabul edilmesine rağmen, savaş muhabirleri karşı tarafça yakalandığında esir statüsüne sahip olmaktadır^[41].

Savaş esiri statüsü, yakalandıklarında savaş muhabirleri statüsünün en önemli unsurudur. Bu koruma altında savaş muhabirleri, akredite edilmemiş gazetecilerin aksine, yalnızca zorunlu güvenlik gerekçeleriyle gözaltına alınabilir. Çünkü bir kişiyi savaş esiri olarak tutmanın amacı, onları savaşmayan kişiler kategorisinde karşı tarafın askeri bir avantajı olmaktan çıkarmaktır. Bu nedenle, bu kişiler hedef alınmamalı, yakalandığında serbest bırakılmalıdır ve çok özel koşullar haricinde, bu gibi durumlarda savaş esiri muamelesi uygulanmalıdır^[42].

Sonuç olarak kart sahibi savaş muhabirlerine, 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri uyarınca bağımsız gazetecilere göre daha fazla koruma sağlanır. Bu rejim altında, bağımsız gazeteciler gibi savaş muhabirleri de meşru askeri hedef değildir. Ancak bağımsız gazetecilerin aksine, savaş muhabirleri, yakalandığında daha yüksek savaş esiri muamelesi korumasına sahiptir.

4.2. Medya Araçlarının Korunması

Ek I. Protokol'ün 52/1. maddesi "Sivil nitelikte mallar saldırı ya da misillemelere hedef olmayacaktır. Sivil nitelikte mallar, ..., askeri hedef olmayan tüm mallardır." ifadesi ile hem sivil mal tanımını hem de bu mallara sağlanan korumayı belirtmiştir. Medya araçları (tesisler ve ekipmanlar) da çatışma sırasında bu korumadan yararlanır. İnsancıl hukukta mallar (nesne, obje) sivil ve askeri olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Sivil insanların kullandığı, askeri nitelikte olmayan sivil nesnelere askerler tarafından kullanılıyor olabilir. İnsancıl hukuka göre kural olarak yalnızca askeri nesnelere meşru olarak hedef olabilir. Bu

[40] Balguy-Gallois, s. 32.

[41] Düsterhöft, s. 04-22.; Rathnayake, s. 63-73.; Levin, s. 228.

[42] Levin, s. 228.

kapsamda genellikle sivil nitelikte olan nesnelere, sivil kullanım varsayımından yararlanmaktadır^[43].

Askeri avantaj sağlayan sivil bir mal, askeri veya ikili kullanım nesnesi haline gelebilir. Çünkü doğası, konumu, amacı ya da kullanım gereği askeri eylemlere etkin bir katkıda bulunan ve tamamen ya da kısmen yok edilmesi, ele geçirilmesi ya da etkisiz hale getirilmesi durumunda, mevcut koşullar altında, kesin bir askeri avantaj sağlayan obje askeri hedef olabilir. Bu nedenle bir mal, bir veya daha fazla taraf için çatışmaların yürütülmesi üzerinde avantajlı bir etkiye sahip olduğunda, *etkili bir katkı* yaptığı anlaşılır^[44].

Televizyon ve radyo tesisleri veya vericiler gibi medya araçları, kural olarak sivil nesnelere kabul edilir ve bu nedenle meşru hedef değildir^[45]. Bununla birlikte, medya araçlarının doğası gereği *askeri harekete etkili bir katkı* sağlamak için kullanılması mümkündür. Cenevre Sözleşmeleri medya araçlarının kullanılmasının, nefreti teşvik bakımından etkili katkı yapabileceği şeklinde yorumlanabilir^[46].

Ancak bugüne kadar, sivil bir nesnenin askeri bir nesne haline dönüşmesi ve dolayısıyla askeri hedef haline gelmesi için ne oranda teşvik seviyesinin gerekli olduğu konusunda bir tespit yapılabilmemiş değildir. NATO'nun Sırbistan Radyo ve Televizyon tesislerini 24 Nisan 1999 tarihinde bombalaması konusunda Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (ICTY), medya tesisleri propaganda için kullanılmış olsalar da, bu kullanımın onları askeri bir hedef haline getirmeyeceğini belirtmiştir. Çünkü nüfusun morali askeri meşru bir amaç değildir. Mahkeme bu olayda, medya araçlarının genel propaganda amaçlı kullanımının etkili katkı seviyesine gelmediğini tespit etmiştir^[47]. Mahkeme'nin yorumunda *meşru hedef* olarak görülen tek propaganda şekli, insanları *uluslararası insancıl hukukun ağır ihlallerine veya soykırım ya da şiddet eylemlerine teşvik etmektir*^[48]. Doktrinde etkili katkının bu yorumuna sık sık atıf yapılsa da, bu bir geçici

[43] Commentary, s. 629 vd. Bununla birlikte, bir nesne çatışma aracı olarak kullanılırsa çatışma süresince sivil statüsünü kaybeder. Bakınız: Balguy-Gallois, s. 43.

[44] Balguy-Gallois, s. 44.

[45] Dinstein, s. 121 vd.

[46] Levin, s. 229.

[47] Final Report to the Prosecutor by the Committee Established to Review the NATO Bombing Campaign Against the Federal Republic of Yugoslavia, paragraf, 71-79. Raporu ulaşmak için bakınız: <http://www.icty.org/en/> (Erişim Tarihi: 2.1.2018); Ayrıca bakınız: Dusterhöft, s. 13-14.

[48] Balguy-Gallois, s. 44-47.

(ad hoc) mahkeme kararı olduğu için, herhangi bir devlet üzerinde tek başına bağlayıcı değildir. Dolayısıyla insancıl hukuka göre devletlerin, propaganda yapan medya araçlarını askeri-sivil mal olarak yorumlama hakkı bulunmakta olduğu söylenebilir.

4.3. Askeri Hedef ve Meşru Zarar Kavramı

Silahlı çatışma bölgesindeki pek çok saldırıda, doğrudan hedef alınarak veya alınmayarak çok sayıda savaş muhabiri ve bağımsız gazeteci öldürülmüş veya yaralanmıştır^[49]. Aynı şekilde çok sayıda medya aracı (tesis, obje, nesne) tahrip edilmiştir. Burada sorun, saldırılara hedef olan gazetecinin tabi olduğu koruma statüsünü kaybedip kaybetmediği, dolayısıyla uğradığı zararın meşru olup olmadığıdır. Mesela bağımsız gazetecinin çatışmanın taraflarından birine doğrudan katılım olarak nitelendirilecek şekilde eylemde bulunması, onun sivil statüsünün kaybına neden olacak ve çatışmada *askeri hedef* haline gelecektir. Bu durumda gazetecinin uğradığı zararın *meşru bir zarar* (legitimate harm) olduğu kabul edilmektedir.

Uluslararası silahlı çatışma ortamında görev yapan gazeteciler ve dolayısıyla medya araçları iki şekilde meşru zarar (hukuka uygun zarar) görebilir: *Tali olarak ve meşru hedef olarak*.

İlk olarak bütün siviller gibi, gazeteciler de meşru askeri bir hedefe yapılan bir saldırıda *tali olarak* zarar görebilirler. Binalar, ekipmanlar ve benzerleri, savaş sırasında tali hedef olabilir. Ek I. Protokol'ün 52/2. maddesi kapsamında çatışma sırasında karşı tarafa askeri eylemlere etkin bir katkıda bulunan ve kesin askeri bir avantaj sağlayan herhangi bir şey, askeri bir nesne olarak değerlendirilir ve hedef olabilir. 52/2. maddede *askeri hedef* şu şekilde tanımlanmıştır: "...askeri hedef, doğaları, konumları, amaçları ya da kullanımları gereği *askeri eylemlere etkin bir katkıda bulunan* ve tamamen ya da kısmen yok edilmesi, ele geçirilmesi ya da etkisiz hale getirilmesi durumunda, mevcut koşullar altında, *kesin bir askeri avantaj sağlayan* objelerle sınırlıdır." Şu halde bir objenin askeri hedef olabilmesi için, hem askeri eylemlere etkin bir katkıda bulunması hem de tamamen ya da kısmen yok edilmesi, ele geçirilmesi ya da etkisiz hale getirilmesi durumunda kesin bir askeri avantaj sağlaması gerekmektedir. İşte bu halde askeri bir hedefe yapılan meşru bir saldırıda *hedefin yakınında olması yüzünden* zarar gören herhangi bir sivilin, gereklilik ve orantılılık dikkate alındığında meşru olarak

[49] Ancak bunlar içinde gazetecilerin korunması için atılacak adımları olumsuz etkileyecek olan durum ise, meşru hedef saymak için aranan şartların son yıllarda artmış olmasıdır. Yani gazeteci ve medya araçlarının, korunma statüsü şartları dışına çıkmasıdır. Bakınız: Levin, s. 230.

zarar gördüğü kabul edilmelidir^[50]. Bir askeri birime iliştilmiş gazeteciler sivil olarak değerlendirilmesine rağmen, meşru hedef olarak kabul edilen bu birime yönelik bir saldırıda tali olarak zarar görebilir. Bu nedenle, askeri birliği takip eden veya birlik içine iliştilmiş gazetecilerin, meşru hedeflere aşırı fiziksel yakınlığı nedeniyle, ortalama bir sivilin meşru bir saldırının kurbanı olmasından daha olasıdır. İşbu durumda sonuç olarak gazeteci, çatışmada doğrudan hedef olmamasına rağmen meşru bir hedefe aşırı fiziksel yakınlık sebebiyle tali olarak zarar görmektedir ve zarar meşru zarar kavramı kapsamındadır.

Gazetecilerin silahlı bir çatışmada meşru olarak zarar görmesinin ikinci yolu ise, kendilerini *savaşan* (combatant) yaparak sivil statülerini kaybetmeleri ve dolayısıyla *meşru bir hedef* olmalarıdır. Bu durum, gazetecinin çatışmaya doğrudan katılmasıyla gerçekleşir. Aşağıda çatışma bölgesinde tehlikeli görev yapan gazetecinin hangi eyleminin doğrudan katılma anlamına geleceği ve dolayısıyla sivil statüsünü kaybedeceği ele alınacaktır.

4.4. Gazetecilerin Çatışmalara “Doğrudan Katılması”

Geleneksel savaşlarda, savaşanlar ile sivilleri birbirinden ayırt etmek ve askerleri hedef almak kolayca yapılabilirdi. Savaş alanında asker üniforması giymiş olanlar savaşan, günlük giysileri içinde evdeki kişiler ise sivilirdi. Ancak özellikle savaşanların sivillerden ayırt edilemeyeceği günümüzdeki çatışmalarda bu ayırım oldukça zordur.

I. Protokol’ün 51/3. maddesine göre “siviller, çatışmalarda doğrudan yer almadıkları sürece bu bölüm ile sağlanan korumadan yararlanacaklardır.” *Doğrudan katılma* kavramının tanımı yapılmadığı için tam olarak ne oranda bir eylemin bu kapsamda değerlendirileceği tartışmalıdır. Açıkça belirtmek gerekir ki, I. Protokol’e göre her savaş çabasına destek doğrudan katılım ve sivil statünün kaybedilmesi için yeterli değildir^[51]. Bu durumda üniformasız ya da görsel olarak askerlerden ayırt edilemeyen siviller, çatışmalara doğrudan katılması halinde ilgili bölümdeki korumadan mahrum kalacaktır. Bu madde, bir sivilin çatışmaya doğrudan katılmasını, sivil statüyü kaybetmenin bir yolu olarak kabul etmiştir. Zıt anlamından üniforması olmayanların varsayılan olarak sivil statüye sahip olduğu anlamına gelir. Bu nedenle, bir kişi kendi

[50] Turner, Lisa / Norton, Lynn, “Civilians at the Tip of the Spear”, *The Air Force Law Review*, V.51/1, (2001), s. 33-34.

[51] Commentary, s. 619.; Ayrıca bakınız: Civilian “direct participation in hostilities”: overview, <https://www.icrc.org/en/document/civilian-direct-participation-hostilities> (Erişim Tarihi: 2.1.2018)

eylemi yüzünden sivil statüsünü kaybedebilir ve böylece meşru askeri bir hedef olabilir. Dahası, sivil statüsünü kaybetmesi, bu kişinin savaşıçı statüsü ve ekteki ayrıcalıkları kazandığı anlamına gelmez. Tam tersine bu kişinin meşru askeri bir hedef haline geldiği anlamına gelir^[52].

Bu durum, gazetecilerin her yerdeki çatışmalarda bulunmasıyla doğrudan alakalıdır. Günümüzdeki çatışmalarda askeri birliklere iştirilmiş gazetecilerin sayısı oldukça şaşırtıcıdır. Bu açıdan gazetecilerin ordu ile işbirliği yapması, askeri birlikler tarafından korunması, onlarla etkileşim içinde olması ve tartışmalı olarak orduyu desteklemesi nispetinde önem taşımaktadır. Bu durumda gazetecilerin, *çatışmalardaki ilişkisinin doğrudan katılım seviyesine yükselmesi*, askeri hedef haline gelmesini meşrulaştırmaktadır^[53].

Uluslararası Kızıl Haç Komitesi (ICRC), *doğrudan katılım* konusunu ele alan bir uzmanlar paneli düzenlemiş ve gazetecilerin katılımı ile ilgili doğrudan katılımın çerçevesini belirlemiştir. Buna göre *doğrudan katılım yoluyla sivil statünün kaybı* için üç şartın birlikte gerçekleşmesi gerekmektedir^[54]:

a. Zarar eşiği (threshold of harm): Söz konusu hareketin silahlı çatışmada karşı tarafın askeri operasyonlarını veya askeri kapasitelerini olumsuz bir şekilde etkilemesi ya da doğrudan saldırıya karşı korunan kişiler ya da nesnelere üzerinde ölüm, yaralama ya da tahribat yapması muhtemel olmalıdır.

b. Doğrudan nedensellik (direct causation): Bu hareket ya da bu hareketin ayrılmaz bir parçasını oluşturan koordineli bir askeri operasyon ile zarar veya muhtemel zarar arasında doğrudan nedensel bir bağ olması gerekir.

c. Çatışma ilişkisi (belligerent nexus): Hareket, çatışmanın bir tarafını desteklemek ve diğerine zarar vermek için gerekli şekilde özel olarak tasarlanmış olmalıdır.

Bu kriterlere göre, bir sivilin çatışmaya doğrudan katılması ve böylece sivil statü korumasını kaybetmesi için, silahlı alıp bir düşman savaşıçıyı vurması gerekmemektedir. Basit bir şekilde bir askeri operasyona gerekli nedensellik

[52] Dinstein, s. 166 vd.; Ayrıca bakınız: Commentary, s. 619.; Rathnayake, s. 63-73.; Dusterhöft, s. 12-14.

[53] Levin, s. 232.

[54] Melzer, Nils, *Interpretative Guidance on the Notion of Direct Participation in Hostilities Under International Humanitarian Law*, International Committee of the Red Cross, Geneva, May, 2009, s. 46.

bağı ile her türlü biçimde zarar vermek, korumayı kaybetmek için yeterli olabilmektedir^[55].

Modern çatışmalarda gazetecilerin, aktardıkları haberlerin içeriği veya elde ettikleri yöntemler aracılığı ile silah kullanmadan bile, doğrudan katılma ölçütlerini karşılaması imkânsız değildir. *Zarar eşiği şartı*, zararın askeri niteliğe ya da sivil / sivil bir nesneye karşı olduğunu ısrarla vurgular. Bu, iletişim veya lojistik dâhil olmak üzere, telefon dinleme veya taktik hedef bilgilerinin iletilmesi ile askeri bir nesneye zararı içerebilir^[56]. Bu nedenle, bilgi toplamak için telefon dinleyen veya askerini yerini bildiren gazetecilerin eylemleri ikinci ve üçüncü şartları yerine getirirse, gazeteci sivil statüsünü kaybedebilir.

Doğrudan nedensellik şartı, savaşa bağlı her faaliyeti doğrudan katılım olarak görmemektedir^[57]. Hareketin doğrudan nedensel olarak değerlendirilmesi için, “bir nedensel adımla” zarar doğurmuş olması gerekir. Bununla birlikte, bu hareketin aslında bir zarar sebebi olmasına gerek yoktur. Mesela pusu kurma hareketine, onsuz yürütülse bile gözcü doğrudan katılmış sayılır^[58]. Bu nedenle, bir askeri birlikle hareket eden gazeteci, birliği, gelen düşman çatışmacılara karşı uyarırsa, bu şart gerçekleşmiş olur. Bu kapsamda iliştilenmiş gazeteci, haberlerinin içeriği ile çatışmaya doğrudan katılabilir^[59].

Nihai unsur olan çatışma ilişkisi (belligerent nexus) şartı ise, eylemin *bir tarafın zararına diğer tarafı desteklemek için* yapılmasını gerektirmektedir. Bu, kendi başına hareket eden bağımsız gazetecileri içermezken, gazetecileri bir kategori olarak tamamen dışlamıyor. Bir birimle seyahat eden bağımsız bir gazeteci, kendini koruma, vatanseverlik ya da yaşadığı askerlerle dostluk kurma duygusu içinde, eşlik ettiği birime, düşman ve hareketleri hakkında bilgi verebilir. Bu eylem, üç şartı da karşılamaktadır: Bu eylem bir tarafın kesin askeri avantajına zarar vermekte, zararın en yakın nedeni olmakta, gazeteci seyahat ettiği birliklere kısmen de olsa yardım etmektedir^[60].

Doğrudan katılım şartı konusunda devletlerin çoğu geleneksel yaklaşımı benimsemişlerdir. Bu yaklaşıma göre, silahlı kuvvetlere doğrudan katıldığı

[55] Melzer, s. 46 vd.

[56] Melzer, s. 46 vd.

[57] Bosch, s. 78.

[58] Melzer, s. 54.

[59] Körfez savaşında Geraldo Rivera adlı gazetecinin, ABD birliklerinin hareketlerini ve canlı asker deneyimlerini izleyicilere açıklamak için kumların üzerine ham bir harita çizerek ifşa etmesi ünlü bir örnek olarak gösterilmektedir. Bakınız: Levin, s. 233.

[60] Levin, s. 234.

düşünülen kişi ve objelere karşı gerçek zarara sebep olan hareketler, (bir silah alıp ateş etmek gibi) doğrudan katılım olarak kabul edilir. Bu görüşe göre düzenli gazetecilik görevini yerine getiren bir gazeteci kural olarak meşru askeri bir hedef olmaz. Hatta bazılarına göre “bir sivil tarafından yürütülen saldırılara doğrudan katılım olarak yorumlanabilecek olan hareketler bile” gazeteciler için sivil statünün kaybına neden olmaz. Bu aktiviteler “düşman pozisyonlarının fotoğraflanması, operasyonlar hakkında not alınması ve bu bilgilerin iletilmesi” gibi gazetecilik ile ilgili görevleri içermektedir^[61]. Yukarıdaki ICRC kriterlerine göre, görünüşte doğrudan katılım olarak kabul edilebilen böyle bir hareket, silahlı kuvvetlere yardım etme niyetinin ve dolayısıyla çatışma ilişkisinin (yani üçüncü şart) bulunmaması nedeniyle doğrudan katılım olarak sayılmayabilir.

Bununla birlikte, yukarıda belirtilen ICRC'nin kriterleri uluslararası hukukta kesin olarak kabul görmüş değildir. Birçok ülke doğrudan katılım için çok daha düşük bir çizgiyi desteklemektedir. 2008 yılından bu yana vakıa bazında belirlenen ve “doğrudan katılımın işlevsel yönü” olarak bilinen görüş tartışılmaktadır^[62]. Bu görüş uyarınca, doğrudan katılım olarak sayılabilecek oranda bir hareket için gerçek bir zarar gerekli değildir. Doğrudan katılımı ilgili bu görüş gazetecilerin çatışmaya doğrudan katıldığı ve böylece sivil statüsünü kaybettiği zamanı belirlemek için üç şart aramaktadır: İlk olarak, muhabirin askeri bilgi işlemlerine entegrasyonu, ikincisi, ordunun halkla ilişkiler görevlileri ile gazeteciler arasındaki ayrımın kaybolması ve üçüncüsü, muhabirin savaş alanında nesnelliğini kaybetmesi^[63].

Basitçe söylemek gerekirse, bu şartlara göre, ordu, gazetecileri sivil statülerini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalmaları pahasına savaş hakkında bilgi verebilmelerini isteyebilir. Dolayısıyla bu şartlar gazetecilerin seçtikleri bir şekilde haber verme özgürlüğünü hedef alan ve büyük askeri güce sahip devletlerin isteğini yansıtmaktadır. Genelde kabul görmeyen ve ICRC tarafından önerilenler ile de uyumlu olmayan bu şartlar ve genel olarak *işlevsellik yaklaşımı*, savaşın değişen şartlarına ve giderek basının orduya entegre edilmesine, askerle işbirliği içinde çalışıp çalışmamasına bakılmaksızın gazetecilik ve röportaj yapan herhangi bir gazeteciye, sivil olarak davranılmasını önermektedir^[64].

Görüldüğü gibi uluslararası insancıl hukukta doğrudan katılım ile ilgili tam bir görüş birliği bulunmamakla birlikte iki önemli görüşten söz etmek mümkündür:

[61] Turner / Norton, s. 34.

[62] Moore, s. 20-22.

[63] Moore, s. 24.

[64] Levin, s. 236.

İlki ICRC'nin rehber görüşü diğeri ise işlevsellik yaklaşımıdır. İlk görüşe göre bir gazetecinin eyleminin doğrudan katılım şartını sağlaması ve sivil statüsünü kaybetmesi için, eylemin içeriğinin üç şartı sağlaması aranmaktadır. İkinci görüş ise eylemin içeriğinden ziyade doğurduğu etkiye, yani işlevselliğine önem vermektedir. Her iki görüşün de olumlu ve olumsuz yanları bulunmaktadır.

5. Gazetecilere Sağlanan Korumanın Geliştirilmesi Yaklaşımları

Uluslararası silahlı çatışma ortamında görev yapan gazetecilere sağlanan koruma statüsünün, değişen savaş şartlarına uygun olmadığı ve bağımsız gazeteciler ile savaş muhabirleri arasındaki statü farkının eşitsizlik doğurduğu iddia edilmekte ve gazetecilerin korunması ile ilgili yeni görüşler ileri sürülmektedir^[65]. Bu kapsamda uluslararası insancıl hukukta, gazeteciler için geliştirilmiş koruma statüleri önerilmektedir. Bu öneriler, ek Protokollerin onaylanmasının genişletilmesi, mevcut uluslararası düzenlemelerin güçlendirilmesi, gazetecilere sağlık personeline olduğu gibi yeni statü verilmesi, zorunlu kimlik kartı ve ayırt edici işaret kullanılması yoluyla mevcut düzenlemeler kapsamında korunması, Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü ile ilişkilendirilmesi, savunma (avukatlık) hizmeti verilmesi ve eğitim şeklinde sayılabilir^[66].

Bu bağlamda özellikle iliştilenmiş gazetecilik kavramı öne çıkmakta ve bu kavrama hukuki bir zemin oluşturulmaya çalışılmaktadır. İliştirilmiş gazetecilikte gazeteciler ordu ile birlikte seyahat etmekte, onlar tarafından eğitilmekte, onlarla işbirliği yapmakta, hatta onlar gibi giyinmekte ve fakat (görünüşte) ordu lehine içerik üretmek ve askeri misyonu desteklemek zorunda olmamaktadır. Bu sistemde medyanın amaçları ile askeri amaçlar uyuşmamaktadır. Ordu, gazetecilerin ne zaman hedef alınabileceği konusunda rehberlik edemezken, gazeteciler bir saldırının kurbanı olabilmektedirler. Gazetecilerin fiziksel güvenliği tehdit altındayken, çatışma bölgesinden aktardığı haber ve bilgilerin doğruluğu ve kapsamının kalitesi bozulur ve bu da halka (ve haber alma hakkına) zarar verir. Çünkü aşırı fiziksel güvenlik riski, çatışma bölgelerinden doğru bilgi edinmeyi tehlikeye atmaktadır. Ayrıca gazeteciler ile askerler arasındaki bu yakınlaşma gazetecilik objektifliğinden tavizi ve kamuoyunun objektif ve eksiksiz bilgilere

[65] Hatta Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 27 Mayıs 2015 tarihli 2222 sayılı kararında, çatışma bölgesindeki profesyonel gazetecilerin korunmasını özellikle vurgulamıştır. Bu karar, mevcut düzenlemelerin silahlı çatışma bölgesinde görev yapan gazetecilerin korunması için yetersiz olduğunun itirafı olarak kabul edilebilir. Karar için bakınız: [http://undocs.org/S/RES/2222\(2015\)](http://undocs.org/S/RES/2222(2015)) Ancak bu kararın fiilen etkisinin olduğunu söylemek zordur. Bakınız: Rathnayake, s. 69.

[66] Düsterhöft, s. 17-22.

erişimini bir kez daha azaltması sonucunu doğurmaktadır^[67]. Sonuçta, mevcut rejim altında, medyanın objektifliği ve güvenliği tehlikeye girerken, ordunun operasyonel güvenliği ve savaşımlar ile gazetecileri ayırt etme becerileri tehlikeye düşmektedir.

Özellikle yeni statü ile profesyonel görev yapan gazetecilerin, ordunun medyanı kendi hedeflerine entegre etmesinden doğan riski kaldırıp sivil statülerini koruyacakları ileri sürülmüştür. Buna göre, bütün gazetecilere eşit şekilde uygulanacak olan bu statü, gazetecilere, sivillerin sahip oldukları korumayı alma ve yakalandıklarında savaş esiri olma hakkını garanti altına alacağı tasarlanmıştır. Böyle bir statünün amacı, hem mevcut iliştilirilmiş gazetecilere ilişkin hukuki standartları açıklığa kavuşturmak hem de askeri birimin himayesi olmadan gazetecilik yapan bağımsız gazetecilerin fiziksel güvenliğini artırarak, objektif, doğru ve adil gazeteciliği sağlamaktır. Bu statünün, savaşımların, gazetecilerin fiziksel güvenliğine özellikle dikkat etmeye teşvik eden hukuki korumayı yükselteceği ileri sürülmüştür^[68].

Yeni görüşe göre silahlı çatışma bölgesinde görev yapan gazetecilerin tümüne *silahlı kuvvetleri takip edenler* statüsü verilmeli ve böylece onlar yakalandıklarında bir savaş esiri olarak ek bir ayrıcalıkla sivil statü sahibi olmalıdır. Görünür şekilde kamera veya kaset kaydediciler taşıyan silahsız kişiler, aksi ispatlanıncaya kadar gazeteci olarak varsayılmalıdır. Gazeteciler, ya kendi ülkelerinde ya da savaşımlar tarafca verilen kimlik kartı taşımalı, ancak bu kartın verilmesi statünün belirleyicisi olmamalıdır^[69].

Gazetecilerin bulunduğu yer ve bilgi aktarımı için gerekli medya araçları da, *doğrudan katılım* şartlarının açıklığa kavuşturulmasıyla korunmalıdır. Medya objeleri, insanları sivillerin ihanet yoluyla öldürülmesi veya yaralanması, zehirlenmesi veya zehirli silah kullanılması gibi illegal savaş fiillerine teşvik eden rutin propaganda yapmadıkça sivil obje olarak kabul edilmelidir^[70]. Aşağıda önerilen gazeteci tanımının özellikleri, getirdiği koruma, tanıma sorunu ve bu yeni yaklaşımın medya araçları hakkındaki önerisi ele alınacaktır.

[67] Levin, s. 215-250.

[68] Düsterhöft, s. 17-22.

[69] Levin, s. 241.; Ayrıca bakınız: Düsterhöft, s. 17-20.

[70] Balguy-Gallois, s. 47.

6. Yeni Yaklaşımların Değerlendirilmesi

Doktrinde yeni bir gazeteci tanımının yapılması ve bu tanımın iki önemli işlevinin bulunması gerektiği savunulmaktadır: İlk olarak, normal gazetecilik görevinin icrasının çatışmalara *doğrudan katılma anlamına gelmemesidir*. İkincisi, savaş muhabirleri ve bağımsız gazeteci statüleri *tek bir statüde birleştirilmelidir*.

Çatışma ortamında görev yapan gazeteciler için en büyük tehlike, gazetecilik görevinin icrasının doğrudan katılım anlamına geleceği ve bu yüzden sivil statülerini kaybetme ihtimalidir. Bunun sebebi, uygulamada doğrudan katılımı, gazetecinin eylemlerine göre değil, çatışan tarafların kendi hedeflerine göre tanımlamasıdır. Bu nedenle yapılacak yeni tanımda, *gazetecinin sadece gazeteci olduğu için korunması* gerektiği savunulmaktadır. Bu kapsamda gazeteciler aktardığı bilgilerin içeriğinden ziyade haber alanlar ya da işverenleri açısından bakılarak sivil olarak kabul edilmelidir. Böylece gazetecilerin askeri stratejiye entegrasyonunun gazetecilerin durumu üzerinde hiçbir etkisi olmayacaktır^[71]. Sonuç olarak bu yaklaşıma göre çatışma bölgesinde profesyonel olarak icra edilen gazetecilik faaliyeti doğrudan katılım olarak değerlendirilmemeli, gazetecilik faaliyeti sınırları içinde kaldığı sürece gazeteciler meşru askeri hedef olmamalı, bağımsız veya ordu ile iliştilenmiş olup olmadığına bakılmamalıdır.

Ancak bir gazetecinin, gazetecilik dışındaki eylemleri, doğrudan katılım niteliğinde olabilir. Mesela askerlere ateş açan silahlı bir gazeteci çatışmalara kesinlikle *doğrudan katılmış* olacaktır. Bu eylem gazetecilik kapsamında olmadığı için gazeteciye koruma sağlamaz. Ayrıca soykırım ya da başka bir savaş suçunu teşvik eden bir muhabir de korunmaz. Medyanın kışkırtma amaçlı kullanımı, Rwanda Uluslararası Ceza Mahkemesinde ele alınmıştır. Dava konusu somut olayda Rwanda Radyo Televizyon Kurumu Başkanı halkı soykırım için doğrudan kışkırtmakla suçlanmıştı. Mahkeme olayda, *medya mensubunun medya araçlarını kullanarak şiddete teşvik ettiğini* belirlemiştir: “Korkuyu damla damla akıtarak, onlara korkuyla ilişkilendirilmiş isimler vererek, kendilerini korumaları için önlem almaları korkusunu salarak, bazı durumlarda da sadece isimler söylenerek” doğrudan kışkırtma yapılmıştır^[72]. Görüldüğü gibi bir haber aktarımının kışkırtma sayılabilmesi için, isim vermek gibi provakatif davranışları içermesi gerekmektedir. Açık ya da örtülü şekilde eyleme yönelik olmayan haber, kışkırtma olarak nitelendirilemez ve gazeteci ve kuruluşu sivil

[71] Levin, s. 242

[72] Nahimana et al. (Media case), Judgement and Sentence, 3 December 2003, Case No. ICTR-99-52, Karar metni için bakınız: <http://unictr.unmict.org/en/cases/ictcr-99-52> (Erişim Tarihi: 2.1.2018)

statü altında korunmaya devam eder. Bu anlayış, gazetecinin böyle bir *kışkırtma kastı* taşımamasını aramaktadır^[73].

Yapılacak yeni gazeteci tanımında ikinci önemli işlevin, bağımsız gazeteciler ile savaş muhabirleri arasındaki ayırımın ortadan kaldırılması olduğu belirtilmektedir. Mevcut ayırımda, yakalanan bir gazeteci savaş muhabiri ise savaş esiri statüsüne sahip olurken, bağımsız bir gazeteci bu statüden mahrum kalmaktadır. Yeni gazeteci tanımında kişinin sadece bir gazeteci olup olmadığına bakılması gerektiği savunulmaktadır. Buna göre tek bir statü gelecekteki, gazeteciliğin doğasındaki değişikliklerden doğacak karışıklıkları da azaltacaktır^[74].

Savaş muhabiri ile bağımsız gazeteci ayırımının ortadan kaldırılmasının pratik bir sonucuna da işaret edilmektedir. Buna göre herhangi bir haber kaynağına bağlı olmadan sosyal medya gibi yeni medya araçları yoluyla bilgi aktaran kişiler de bu korumadan yararlanabilecektir. 2011'deki Arap Baharı ve Libya Olayları, sosyal medyanın ve vatandaş gazetecilerin insan hakları ile ilgili haber aktarımı konusundaki değerini göstermiştir^[75].

Yeni yaklaşım, tüm gazetecilere, savaş muhabirlerine şu anda verilen korumayı sağlayacaktır: çatışma bölgesinde sivil statü ve yakalandığında savaş esiri sayılma. Yeni yaklaşımın getirdiği tek değişiklik bağımsız gazetecilerin de yakalandığında savaş esiri olmasına izin vermektir. Tüm gazetecilere savaş esiri statüsü vermenin pratik ve retorik birçok avantajı var: Birincisi, tüm gazetecilere savaş esiri olma ayrıcalığı, gazeteciliğin öneminin sembolik bir onaylaması olacaktır. İkincisi

[73] Levin, s. 243.

[74] Levin, s. 243.; "Aslında bağımsız gazeteciler ile savaş muhabirleri arasındaki mevcut statü ayırımı, yapay bir ayırmadan başka bir şey değildir. Çünkü ikisi de aynı görevi yerine getirmektedir. Böyle bir ayırım, savaş muhabirlerinin silahlı kuvvetlerle birlikte hareket ettikleri ve bu nedenle yakalanma ve yaralanma ihtimalinin daha yüksek olduğu fikrine dayanmaktaydı. Ancak, modern savaş alanları ve ilişitirilmiş gazetecilik uygulaması bu ayırımı tartışmalı hale getirmiştir. Önerilen gazeteci tanımı ise, farklı uygulamaları tek bir statüye dönüştürmektedir." Bakınız: Levin, s. 243.

[75] Parvaz, D., *The Arab Spring: Chronicled Tweet by Tweet*, AL-JAZEERA (Nov. 5, 2011), <http://www.aljazeera.com/indepth/features/2011/11/2011113123416203161.html>. (Erişim Tarihi: 2.1.2018) Ancak bu durum, aktarılan haberlerin doğruluğunu tehlikeye atmaktadır. Bloglama ve sosyal medya, genellikle doğrulanabilirliğin ve dolayısıyla geleneksel gazeteciliğin saygınlığından mahrumdur. Yeni yaklaşım, bu tür bir gazeteciliğin değerini kabul etmeli ancak yanlış haber potansiyelini en aza indirmeli ve sosyal medyayı kullanan herkes de gazeteci olarak nitelendirilmemelidir. Dolayısıyla sadece doğrulanabilir ve önemli bilgi gönderen kişiler korumadan yararlanmalıdır. Bakınız: Levin, s. 244.

ve pratik olarak daha önemlisi, gazetecilerin haberlerinin içeriğinden dolayı kovuşturmaya karşı korunmasına yardımcı olacaktır^[76].

Devletler, bu kişileri kimlik kartı kullanmaksızın ve savaş esiri olarak tutmanın devletlere ek külfet getirdiği gerekçesiyle, savaş esiri statüsünün bağımsız gazetecileri de içine alacak şekilde genişletilmesine (verilmesine) karşı çıkabilir. Gazetecinin savaş esiri muamelesi görmesi için kimlik kartı sahibi olması şartı, artık uluslararası hukukun bir gereği olmadığından birinci gerekçe geçersizdir^[77]. Tıpkı mevcut savaş muhabirlerinde olduğu gibi, yakalanan gazetecilerin, kartları olsun veya olmasın gazeteci statüsünü talep etmeye, yakalayan devletin bunu çürütmeye hakkı olabilecektir. Savaş esiri statüsünün genişletilmesi gerekçesi de aynı şekilde zayıftır, çünkü birçok ülke zaten yakalanan tüm gazetecilere fiilen savaş esiri statüsü tanımaktadır^[78].

Sonuç olarak bu yaklaşıma göre devletler, gazetecileri belirlemek için önlem alabilecek ve eğer onları tutuklarsa onlara savaş esiri statüsü tanıyacaktır. Savaş muhabirleri için, mevcut rejimde olduğu gibi devletler, bir kişinin gazeteci olma iddiasını soruşturma ve bu iddia doğrulanmazsa savaş esiri statüsünü tanımama hakkına sahip olacaktır. Bununla birlikte, gazetecilerin, akredite olsun veya olmasın, çatışan bir tarafı destekleyen haberleri yüzünden hedef olmamaları sağlanacaktır.

7. Gazetecilerin Ayırt Edici İşaret Taşıma Sorunu

Çatışma bölgesinde görev yapan gazeteciler, sağlık ve sivil savunma personeli gibi uzaktan görülebilen ve gazeteci olduğunu gösterecek bir işaret taşımalı mı? Bu soru yürürlükteki mevzuatta düzenlenmiş değildir. Bu nedenle tartışma konusu olarak yerini korumaktadır. Çatışan devletlere göre gazeteciler de uzaktan görülebilen ve gazeteci olduğunu gösteren ve çatışan taraflardan ayırt edilmesini sağlayacak bir işaret taşımalıdır. Ancak gazetecilik meslek örgütleri, bu işaretlerin gazetecileri belirli bir hedef yapacağı endişesi ile buna karşı çıkmaktadır^[79].

Mevcut savaş muhabiri statüsünde gazeteci, yakalandığında statüye ilişkin korumayı talep etme hakkına sahiptir. Onlara statülerinin ispatı olarak göstermek

[76] Levin, s. 245

[77] Moore, s. 158.

[78] Turner / Norton, s. 66.; Ayrıca gazetecilerin de facto korunması hakkında bakınız: Düsterhöft, s. 16-17.

[79] Düsterhöft, s. 19-20.; “Kameralar ve bunlarla birlikte bulunan ekipman, uzak ve yakın mesafeden görülebilir. Kaset kaydediciler, küçük olsa da, gazeteci statüsünü ispatlamak için kullanılabilir” Bakınız: Levin, s. 246-247.

üzere, kendi hükümetlerince kimlik kartı veya çatışan tarafça akreditasyon verilebilir. Bununla birlikte, bir statü talep etme veya kart gösterme özelliği, savaşan taraflara, aktif savaş alanındaki gazetecileri ayırt etmesine yardımcı olmaz. Buna, Çöl Fırtınası operasyonunda, asker üniforması giymiş dört gazetecinin yakalandıklarında ilk önce savaş casusu olarak görülmesi örnek gösterilebilir. Askeri bir üniformaya benzer giyinen ve askeri birliğin ortasında dolaşan bir kişiyi, düşman askerinin, gazeteci olarak tanımlaması beklenemez^[80].

Çatışma bölgesinde görev yapan gazetecilerin uzaktan görülebilir işaret taşıyıp taşıyamaması konusunda bugün için bir uzlaşsı söz konusu değildir. Her ne kadar, uzaktan görülebilen işaretlerin suiistimal edilebileceği veya savaş muhabirlerini belirli hedef haline getirebileceği endişelerine rağmen, gazetecilerin medyaya özgü bir işaret taşıması gerektiği daha makul gözükmektedir^[81].

8. Medya Araçlarının Korunması Konusundaki Yeni Yaklaşım

Yeni yaklaşıma göre çatışma bölgesinde bulunan tesis, kamera, ses kaydedici, ekipman gibi medya araçlarının (nesne, obje) statüsü ve askeri hedef olma durumu nedir? Mevcut statüde, hangi malların askeri mal olduğu sayılmış, askeri olmayan mallar sivil mal olarak kabul edilmiştir. Yeni yaklaşım askeri olmayan medya araçlarını hükümetle olan resmi veya gayri resmi ilişkisinden bağımsız olarak değerlendirmektedir. Buna göre “sivilleri haince öldürmek, yaralamak, zehirlemek veya zehirli silahlarla öldürmek gibi yasa dışı savaş fiillerini kışkırtma” propagandası yapmadıkça, medya kuruluşu askeri nitelikte sayılmaz. Medya araçlarının siviller üzerinde yalnızca savaş çabalarına destek vermek amacıyla kullanılması, medya aracını askeri hedef haline getirmez. Ancak medya aracı Ruanda’da olduğu gibi savaş suçlarını kışkırtmak için kullanıldığı zaman, meşru bir askeri hedef haline gelebilir^[82].

Bu yeni yaklaşım sivil objeleri, tanımlanan askeri objelerden ayırarak, ne olduklarını değil, hangi amaçla kullanıldığını esas almaktadır. Bu da yürürlükteki insancıl hukukun sivil obje stratejisinin benimsenmesi demektir. Dolayısıyla,

[80] Turner / Norton, s. 55.

[81] Aynı yönde görüş için bakınız: Düsterhöft, s. 19.

[82] Nahimana et al. (Media case), Judgement and Sentence, 3 December 2003, Case No. ICTR-99-52, Karar metni için bakınız: <http://unictr.unmict.org/en/cases/ictr-99-52> (Erişim Tarihi: 2.1.2018) Mahkeme'nin bu kararı, diğer devletler için bağlayıcı olmasa bile, çeşitli ülkelerin askeri düzenlemelerine büyük etkisi olmuştur. Bakınız: Balguy-Gallois, s. 47.; Medya, savaş kışkırtıcısının iktidarda kalmasına ve böylece savaş çabasının sürmesine neden olan sınır sistemiyse, meşru bir askeri hedef tanımına girebilir. Bakınız: Levin, s. 248.

medya araçlarının, savaş suçlarını kışkırtma seviyesine gelmeyen şekilde kullanılması, bu nesnenin sivil nitelikte sayılmasını sağlayacaktır^[83].

Sonuç olarak, bu yeni yaklaşım, medya araçlarının askeri amaçlar için kullanılması halinde askeri hedef olarak değerlendirilmesini engellemeyecektir. Böylece mevcut statüyü önemli ölçüde değiştirmese de, bu yorumun kodlanması, medya araçlarının fiilen korunmasını büyük ölçüde artıracaktır. Savaş suçlarını doğrudan savunmayan haber ve ifadeler medya araçlarını meşru askeri hedef haline getirmeyecek ve böylece medya araçlarına yönelik saldırıları meşrulaştırma ihtimalini önleyecektir.

SONUÇ

Uluslararası insancıl hukuk kuralları, ulusal ve uluslararası nitelikteki silahlı çatışmalarda başta masum siviller olmak üzere bazı kişi grupları ile bazı mal varlıklarının korunmasını öngörmektedir. Bu kurallarda gazeteciler, savaş muhabirleri ve silahlı çatışma bölgelerinde tehlikeli profesyonel görevlerde bulunan gazeteciler olmak üzere iki grupta sayılmıştır. 1949 Cenevre Sözleşmeleri, savaş muhabirlerine, eşlik ettiği ordu tarafından akredite edilmek şartıyla, düşman tarafından yakalandığında savaş esiri statüsü tanırken, 1977 tarihli I. Protokol, silahlı çatışma bölgelerinde tehlikeli profesyonel görev yapan gazetecileri, sivil olarak kabul etmiş ve akreditasyon şartı aramamıştır. 1949 Cenevre Sözleşmeleri ve Ek I. Protokolü ile getirilen bu koruma, gazetecileri saldırıların hedefi olmaktan kurtaramamıştır. Bu nedenle silahlı çatışma bölgelerinde çalışan gazetecilerin korunması konusu insancıl hukukun en tartışmalı konuları arasında yer almaktadır.

Silahlı çatışma bölgelerinde görev yapan gazetecilerin korunması, sadece gazetecinin insan hakları ve insancıl hukuk kapsamındaki hakları açısından değil, halkın haber alma hakkı bakımından da önem taşımaktadır. Bu koruma mekanizması ya mevcut hukuki düzenlemelerin günümüz çatışma şartlarına uygun olarak yeniden yorumlanması veya uluslararası yeni bir düzenleme ile gazetecilere yeni bir statü tanımı ile olabileceği ileri sürülmektedir. Bu statü, çatışan taraflardan birisini desteklediği açıkça sabit olmadıkça, medya mensuplarının silahlı çatışmalarda doğrudan hedef olmaktan alıkoymalıdır. Ancak gazetecilere yeni koruma statüsünün sağlanması için yeni bir uluslararası düzenleme ile yapılması en azından yakın gelecekte pek mümkün gözükmemektedir. Bunun

[83] Diğer yandan gazeteciler de medya araçlarını potansiyel askeri hedef haline gelmesini haklı çıkaracak kullanımından kaçınacaklardır. Bakınız: Levin, s. 248.

yerine mevcut düzenlemelerin, gazetecilerin korunması yönünde yorumlanması ve eğitime önem verilmesi amaca uygun olacaktır.

İnsancıl hukukta medya araçları konusunda özel bir hüküm bulunmakla birlikte, genel anlamda bu araçlar, sivil mal (obje, nesne) olarak kabul edilmektedir. Ancak günümüz iletişim teknolojilerindeki yaşanan gelişmeler sayesinde medya araçlarının sayısı ve türü oldukça değişmiş ve artmıştır. Bu nedenle medya araçlarının sivil statüsü sürdürülmeli, ancak yeni medya araçları açısından günümüz çatışma şartlarına uygun yorum yapılmalıdır.

Son olarak şu hususu önemle belirtmek gerekir ki, silahlı çatışma bölgelerinde görev yapan gazetecilerin (ister savaş muhabiri, ister bağımsız gazeteci) korunması için hangi düzenleme yapılırsa yapılsın, asıl koruma çatışan tarafların bu konudaki duyarlılığı ile gerçekleşebilecektir. Aynı şekilde gazetecilerin de mesleğin icrasına gölge düşürecek davranışlardan kaçınması, aynı derecede önemle, çatışma bölgesinde görev yapan gazetecilerin korunmasına katkı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

1907 La Haye Sözleşmesi ve Eki Düzenlemesi (Metnin Türkçe çevirisi) http://askerihukuk.net/FileUpload/ds158941/File/kara_harbinin_kanunlari_ve_adetleri_hakinda_sozlesme.pdf (Erişim Tarihi: 2.1.2018).

Abbasbeyli, Ağalar / Ramazanov, Gaşgay, “Uluslararası İnsancıl Hukuk Ve Savaş Ortamında Gazetecilik Faaliyetinin Hukuki Yönleri”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, XLI, 2016/2, s. 29-51.

Balguy-Gallois, Alexandre, “The Protection of Journalists and News Media Personnel in Armed Conflict”, *IRRC*, V. 86, No. 853, (Mar. 2004), pp. 37-67.

Bosch, Shannon, “Journalists: shielded from the dangers of war in their pursuit of the truth?”, *South African Yearbook of International Law*, No. 34, (2009), s. 70-100.

Civilian “direct participation in hostilities”: overview, <https://www.icrc.org/en/document/civilian-direct-participation-hostilities> (Erişim Tarihi: 2.1.2018).

Commentary on the Additional Protocols to the Geneva Conventions (Commentary), (Editors: Yves Sandoz, Christophe Swinarski, Bruno Zimmermann), ICRC, Geneva, 1987.

Çeçen, Anıl, “İnsan Hakları ve İnsancıl Hukuk”, *Yaşar Üniversitesi Dergisi (Aydın Zevkliler Armağanı)*, Cilt:8, 2013, (s. 809-830).

Dinstein, Yoram, *The Conduct of Hostilities under the Law of International Armed Conflict*, Cambridge University Press, (Second Edition 2010).

Droege, Cordula, “The Interplay Between International Humanitarian Law and International Human Rights Law in Situations of Armed Conflict”, *Isr. L. Rev.*, V. 40, No. 2 (2007).

Düsterhöft, Isabel, “The Protection of Journalists in Armed Conflicts: How Can They Be Better”, *Merkourios-International and European Law*, V. 29, Issue. 76, (2013) s. 04-22.

Final Report to the Prosecutor by the Committee Established to Review the NATO Bombing Campaign Against the Federal Republic of Yugoslavia, <http://www.icty.org/en/> (Erişim Tarihi: 2.1.2018).

Gasser, Hans Peter, “The Protection of Journalists Engaged In Dangerous Professional Missions”, *IRRC*, January-February-1983, No. 232. <https://www.icrc.org/eng/resources/documents/article/review/review-1983-p3.htm>, (Erişim Tarihi: 2.1.2018).

Levin, Elizabeth, “Journalists as a Protected Category: A New Status for the Media in International Humanitarian Law”, *UCLA Journal of International Law and Foreign Affairs*. Vol.17, No.1 & 2 (Spring 2013), pp. 215-250.

Melzer, Nils, *Interpretative Guidance on the Notion of Direct Participation in Hostilities Under International Humanitarian Law*, International Committee of the Red Cross, Geneva, May, 2009.

Moore, Douglas W. “Twenty-First Century Embedded Journalists: Lawful Targets?”, *Army Law*. 1, (July 2009): pp.1-32, <http://www.au.af.mil/AU/AWC/awcgate/law/moore.pdf>, (Erişim Tarihi: 2.1.2018).

Parvaz, D., *The Arab Spring: Chronicled Tweet by Tweet*, AL-JAZEERA (Nov. 5, 2011), <http://www.aljazeera.com/indepth/features/2011/11/20111113123416203161.html>. (Erişim Tarihi: 2.1.2018).

Rathnayake, R. M. T. S. K., “Protection of Journalists in Armed Conflicts: An International Law Perspective”, *OUSL Journal*, Vol. 12, No. 2, (2017), s. 63-73.

Saul, B., “The International Protection of Journalists in Armed Conflict and Other Violent Situations”, *Australian Journal of Human Rights*, V. 14 (2008).

Turner, Lisa / Norton, Lynn, “Civilians at the Tip of the Spear”, *The Air Force Law Review*, V. 51/1, (2001), s. 33-34.

Tütüncü, Ayşe Nur, *İnsancıl Hukuka Giriş*, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2006.

Yalçınkaya, Haldun, “Savaşlarda Asker-Medya İlişkilerinin Geldiği Son Aşama: İliştirilmiş Gazetecilik”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 5, Sayı:19 (Güz 2008), s. 29-56.

12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri, (Yayına Hazırlayanlar: Melike Batur Yamaner, A. Emre Öktem, Bleda Kurtdarcan, Mehmet C. Uzun) GÜ ve ICRC, İstanbul.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 27 Mayıs 2015 tarihli 2222 sayılı kararı. [http://undocs.org/S/RES/2222\(2015\)](http://undocs.org/S/RES/2222(2015)) (Erişim Tarihi: 2.1.2018).

Nahimana et al. (Media case), Judgement and Sentence, 3 December 2003, Case No. ICTR-99-52, Karar metni için bakınız: <http://unictr.unmict.org/en/cases/ictr-99-52> (Erişim Tarihi: 2.1.2018).